

Droomgezichten. Tekeningen van Johan Huizinga

Ed.: Anton van der Lem. Groningen: University of Groningen Press, 2025, 120 s. ISBN 978-94-034-3107-9.

Meno najvýznamnejšieho holandského kultúrneho historika 20. storočia Johana Huizingu (1872 – 1945) sa spája všade na svete – a vďaka početným prekladom do slovenčiny a češtiny aj v našom regióne – s jeho klasickou, monumentálnou mediavistickou štúdiou *Jeseň stredoveku* (1919), resp. s autorovým kultúrno-filozofickým spisom *Homo ludens* (1938), prípadne s ďalšími spismi s pomerne veľkým tematickým rozptylom, napríklad s knižnou esejou *Kultúra Nizozemska v 17. storočí* (1933/41), s monografiou *Erasmus* (1924), prípadne s autorovými kultúrno-kritickými dielami z neskoršieho obdobia (*V tieňoch zajačejšky*, 1935; *Zhanobený svet*, 1945). Hoci v Huizingovom súbornom diele i v prácach z jeho písomnej pozostalosti je dodnes stále čo objavovať, vyznačuje sa táto osobnosť svetovej humanistiky aj iným než literárnym rozmerom: Mimo okruhu znalcov sa vie pomerne málo o tom, že to bol mimoriadne talentovaný výtvarník, ktorý po sebe zanechal stovky kresieb (a ďalšie stovky sa zrejme nezachovali). V roku 2025 vydal v Groningene Anton van der Lem prvú rozsiahlejšiu prácu venovanú J. Huizingovi ako výtvarníkovi-illustrátorovi.

Anton van der Lem (roč. 1954) je na Huizingu naslovovzatý odborník. Tento emeritovaný kurátor starých tlačí Leidenskej univerzitnej knižnice a spolueditor Huizingovej trojzväzkovej korešpondencie bol dlhoročným správcom autorovho archívu, sám o tomto kultúrnom historikovi napísal dve knihy a v posledných rokoch pripravil niekoľko kritických komentovaných vydání jeho hlavných prác.

Publikácia *Droomgezichten. Tekeningen van Johan Huizinga* (Snové obrazy. Kresby Johana Huizingu) prináša zhruba sto autorových kresieb z rôznych období jeho života s výnimkou výtvarných prác z útleho detstva. Vydavateľ ich usporiadal chronologicky, resp. tematicky, čo nebolo až také zložité, keďže Huizinga-výtvarník presúval v rôznych obdobiach dôraz na rozličné témy. K väčšine uverejneného obrazového materiálu pripojil A. van der Lem komentáre, s výnimkou autorovho obdobia okolo a krátko po roku 1891, keď sa Huizinga venoval štúdiu sanskritu. Toto obdobie spracoval v predloženej publikácii vydavateľom prizvaný leidenský indológ Peter C. Bisschop, ktorý komentoval autorove humorné ilustrácie na okraji textov v sanskritu.

ga-výtvarník presúval v rôznych obdobiach dôraz na rozličné témy. K väčšine uverejneného obrazového materiálu pripojil A. van der Lem komentáre, s výnimkou autorovho obdobia okolo a krátko po roku 1891, keď sa Huizinga venoval štúdiu sanskritu. Toto obdobie spracoval v predloženej publikácii vydavateľom prizvaný leidenský indológ Peter C. Bisschop, ktorý komentoval autorove humorné ilustrácie na okraji textov v sanskritu.

Huizinga, ktorý pochádzal z meštianskej rodiny, navštevoval ako gymnazista v severonizozemskom Groningene kurzy kreslenia, no nemal ambíciu stať sa výtvarným umelcom. Vlastnú výtvarnú prácu považoval po celý svoj život za kratochvíľu, dobrú najmä pre pobavenie priateľov, kolegov a členov rodiny. Takmer na jeden rýchly ťah a na počkanie dokázal ceruzou vyčarovať karikatúry, krajinky, exlibrisy alebo niekedy aj komplexné, humorne ladené historické

výjavy (línie potom dot'ahoval perom a v niektorých prípadoch dával svoje kresby na vymaľovávanie svojim deťom). I keď o Huizingovi-výtvarníkovi nemá zmysel uvažovať z hľadiska výtvarného štýlu a rovnako zbytočné by bolo usilovať sa ho umiestniť do ikonografických tradícií, mnohé kresby, ktoré vytvoril, sa ponúkajú, aby sme ich usúvzt'ažnili s autorovou kultúrohistorickou činnosťou.

Po prvé je tu potrebné pripomenúť, že Huizinga bol aj ako kultúrny historik „človekom oka“. *Jeseň stredoveku* i niektoré jeho ďalšie medievistické práce sa vyznačujú silnou vizuálnosťou, autor v nich častejšie odkazoval na dobové diela výtvarného umenia. Vizuálnosť ako princíp navyše po prvýkrát spravil súčasťou vlastnej historiozofickej metódy v roku 1905, keď v štúdiu *Estetický prvok historických predstáv* formuloval tézu, že zmyslovým (najmä optickým) priblížením sa k historickej realite sme schopní porozumieť minulosti lepšie a v istom zmysle pravdivejšie než čisto diskurzívnymi prostriedkami. Túto metódu však netreba ani v prípade samotného Huizingu preceňovať, pretože v historických úvahách o moderných, resp. industriálnych spoločnostiach, napr. USA alebo Ruska 19. storočia, nebral vizuálnosť, výtvarnosť či malebnosť vôbec do úvahy.

Po druhé pripomeňme Huizingov vrúcny vzťah k prírode a k holandskému vidieckemu prostrediu. Na jeho formovaní mala veľký podiel nizozemská krajinomaľba 17. storočia, mnohé nostalgické spomienky však boli ukotvené v bezprostredných zážitkoch z detstva (autorova esej *Kultúra Nizozemska v 17. storočí* obsahuje spomienku, keď mu otec ako chlapcovi ukazoval z vlaku za Amsterdamom v smere Zaanu stovku veterných mlynov). Kľúčový prírodný zážitok epifanického charakteru spomenul v krátkom autobiografickom texte *Moja cesta k histórii* v súvislosti s vnuknutím napísať *Jeseň stredoveku*.

Kým niektoré Huizingove kresby tematizujúce dejiny Nizozemska predstavujú vtipné vizuálne stvárnenia historických javov (napr. k školskému konštatovaniu, že v istom momente historického

vývinu „sa stratí názov Batávci“, Huizinga pripojil karikatúru praobyvateľa svojej vlasti bezradne krčiaceho ramenami), množstvo krajíniek a vedút, ktoré prináša van der Lemova publikácia, vytvoril Huizinga podľa pohľadníc alebo grafík zo 17. alebo 18. storočia. Zostavovateľovi sa viaceré vizuálne predlohy podarilo dohľadať a v niektorých prípadoch pridal na porovnanie súčasnú fotografiu stvárneneho miesta.

Ak viaceré Huizingove kresby vyšli svojho času tlačou, neznamená to, že boli publikované v tom zmysle, ako to zvyčajne chápeme; znamená to vlastne len toľko, že ich vytlačil niektorý z lokálnych tlačiarov, a to v obmedzenom počte a viac-menej pre súkromnú potrebu – išlo napr. o promočné tabule pre spolužiakov (vtipné historizujúce alegorické obrazy s množstvom detailov), o plagáty študentského združenia alebo ilustrácie krajíniek ku knižke priateľa a príležitostného spisovateľa A. S. de Blécourta z roku 1901 a vydanej súkromným nákladom v zopár exemplároch. To isté platí pre Huizingove exlibrisy pre svoju manželku Mary Vincentiu Schorerovú (zomrela v roku 1914).

Niektorý obrazový materiál – v tom cyklus (takmer by sme boli v pokušení nazvať ho „komiksom“) o svätom Hieronymovi, určený pre deti – sa vyznačuje prekvapivo silným moralistickým tónom. Mimochodom, tento cyklus, ktorým A. van der Lem uzatvoril svoju publikáciu o Huizingových kresbách, daroval svojho času autor budúcej holandskej kráľovnej Juliane, ktorá študovala v Leidene. Pri tejto sérii šestnástich obrázkov ako aj pri ostatných Huizingových zachovaných kresbách udiera do očí popri láskavom humore ako ich najvýraznejšia vlastnosť dobromyselnosť. Celok uverejnených kresieb potvrdzuje najmä jednu vec: Huizinga sa nimi predstavuje ako osobnosť vyznačujúca sa vysokou morálnou a intelektuálnou integritou, predstavuje sa ako hravý amatérsky ilustrátor, ktorý nevyjadroval svojou výtvarnou tvorbou potrebu subverzie, negácie, spochybňovania či dopĺňania vlastného myšlienkového univerza, ale len jeho uvoľnené rozvíjanie v inom médiu než v slove.

prof. Mgr. Adam Bžoch, CSc.

Katedra dejín a teórie umenia
Filozofická fakulta, Trnavská univerzita
Hornopotočná 23
SK-91843 Trnava
e-mail: adam.bzoch@savba.sk